

F. COTA, vila u Vončininoj ulici u Zagrebu

Splitu, Pragu, Beču, Parizu i Londonu. Sudjelovao je na javnim kiparskim i arhit. natječajima. U arhitekturi je zastupao funkcionalistička shvaćanja. Projektirao je javne i obiteljske zgrade u Zagrebu; najpoznatije su mu vila u Vončininoj ulici i vila Botteri u Tuškancu (projektirana prema idejnom rješenju J. Petraka). Skladnim ritmom masa u prostoru ističe se vila Marangunić u Splitu. Bivio se grafičkim oblikovanjem i izradom skica za novac.

LIT.: V. Zlamalik, Osamdeset godina hrvatskog medaljerstva, u katalogu: I memorijal Ive Kerdića, Osijek – Zagreb 1980. — Ž. Čorak, Drago Iber i hrvatska arhitektura između dva rata, Zagreb 1981. — T. Premrl, Hrvatska moderna arhitektura između dva rata, Zagreb 1990.

CRAGNOLINI, Antun, graditelj (Gemoni, Italija, oko 1810 — Celovec, Austrija, 1837). Polazio Akademiju u Veneciji, a u Ljubljani 1832. položio majstorski ispit za zidara i graditelja i započeo graditeljsku djelatnost. U Zagrebu je 1833. nadograđivao drugi kat na gradskoj (bivšoj Oršićevoj) jednokatnici i gradio kazališnu zgradu po narudžbi trgovca K. Stankovića (obje 1897. spojene za gradsku vijećnicu, Čirilometodska ul. 5). Pročelje kazališta, poznato po staroj fotografiji imalo je klasicističko-bidermajerska obilježja. Kazališna zgrada koja je osim pozornice i prostranoga gledališta (parket i tri kata loža) uključivala i plesnu dvoranu s galerijom (danas vijećnica) bila je istaknuta funkcionalna arhit. cjelina u tadašnjem Zagrebu.

LIT.: L. Dobronić, Bartol Felbinger i zagrebački graditelji njegova doba, Zagreb 1971. L. D.

CRES, palača Petris

CRES, grad i luka na istoimenom otoku; ant. *Crepse* (*Crexa*). Po vrhovima u creskoj okolici ima prapov. gradina, a ona na brdu Sv. Bartolomej bila je naseljena i u rimsko doba. Na lok. *Lovreški* je starokršć. crkva (VI. st.), koja je služila kultu sve do u novi vijek. Na užem gradskom području zabilježeni su nalazi iz ranoga sr. vijeka (stupovi s kapitelima iz VII – VIII. st.). — Izgrađena površina današnjega Cresa širi se u obliku potkove oko luke, u dnu duboko uvučene i od otvorenoga mora zaštićene uvala. C. je taj razvoj dosegao u XV. st., u doba svojega najvećeg prosperiteta, kad je propadanjem Osora preuzeo funkciju ekonomskog i upravnog središta na cresko-lošinjskom arhipelagu. Međutim, njegova prvotna jezgra nalazi se u I dijelu grada, između luke i predjela zvanog *Zagrad*. Taj uži areal bio je u sr. vijeku opasan zidom, tako da su S i Z četvrti (*Drivenik* i *Varožina*) bile sve do XVI. st. predgrađa. Gradska vrata pod kulom za uru u luci, obnovljena u XVI. st., pripadaju sustavu toga staroga gradskog zida; također je na liniji zida (na I obali luke) izgrađen povezani niz današnjih kućnih pročelja. U XVI. st. mlet. uprava projektira i izvodi (1509 – 1610) nove gradske zidine i sustav ugaonih utvrda, kojim cijelo dotad izgrađeno područje s predgrađima i lukom uklapa u veliki četverokutni tlocrt. U XIX/XX. st. te se zidine ruše; od njih se očuvala samo jedna cilindrična kula na sjeverozap. uglu, dijelovi zida i dvojica gradska vrata u stilu visoke renesanse, koja se otvaraju u predio *Zazid*. Urbanistički raspored Cresa karakterizira splet ulica; one se proširuju i tvore manje trgove, te se bočno granaju u dvorišta (tzv. dvori), koja služe kao javni komunikacijski prostori okolnim kućama. U gusto izgrađenom starom gradskom području kuće su jednokatne i dvokatne. Gdje su gornji katovi sagrađeni iznad javnih prolaza. U kućama pučanâ zemljoradnikâ u prizemlju je konoba, a u kućama obrtnikâ prizemlje služi za dućan ili radionicu, i tu su vrata i prozor spojeni u jedan otvor. Redovito se stanuje na katu. Društvenu diferencijaciju prati od druge pol. XV. st. i u XVI. st. pojava patricijske palače, građene od tesana kamena, s plastičnim uresom portala i prozorskih okvira u stilu mlet. gotike i rane renesanse (palača *Petris* s biforama na zap. pročelju, palače *Rodinis* i *Moise*).

Najstarija gradska crkva, *Sveti Sidar* (Izidor), po tradiciji prvotna župna crkva, ima romaničku polukružnu apsidu urešenu izvana motivom visećih lukova i pročelje pregrađeno u gotičkom stilu. Trobrodna župna crkva *Sv. Marije* sagrađena je u XV. st. Plastična dekoracija njezinih polukružnih arkada u brodovima (lukovi, kapiteli) i njezina pročelja (prozorska ruža, portal, plastika) renesansnih je oblika, ali se u kompoziciji portala još osjeća gotička tektonika. Zvonik na trgu pred crkvom potječe iz XVI. st. U manjim crkvama u gradu i okolici, koje su gradile bratovštine, ističu se dva osnovna arhit. tipa, koji su karakteristični za sakralnu arhitekturu cijeloga otoka. Jedan je romanički s polukružno izbočenom apsidom i ravnim stropom u brodu (*Sv. Gajetan*, *Sv. Jelena*), a drugi je gotički, s kvadratičnom oltarnom nišom, koja je — kao i brod — nadsvođena šiljastim svodom (*Sv. Marija Magdalena* iz 1402).

U luci su podignuti objekti javne namjene: knežev dvor s vijećnicom i uredima, gradska loža, arsenal i fontik za žito. Izvan gradskih zidina nalaze se samostani *Sv. Franje* (franjevci konventualci) i *Sv. Petra* (benediktinke). *Sv. Franjo* je tip crkve prosjačkih redova (XIV. st.), jednobrodna nenadsvođena prostora s velikim kvadratičnim korom, nadsvođenim križnim svodom. Samostanski traktovi *Sv. Franje* izgrađeni su oko dva klaustra. U manjem od njih je arkada s kapitelima iz XV. st. Najznačajniji umj. inventar grada nastao je ili je importiran u XV. st. Iz toga je vremena kamena plastika, vezana uz arhitekturu (grupa *Navještenje* na pročelju župne crkve i reljef *Bl. Dj. Marije* u luneti njezina portala, patricijski grbovi na pročeljima kuća, reljef s likom *Sv. Izidora* na fontiku) i drvena plastika na creskim crkvama (*Pietà* u župnoj crkvi, dijelovi plastičnog triptiha u crkvi *Sv. Sidra* i sjedeći svečev lik na gl. oltaru, *Bl. Dj. Marija s djetetom* u crkvi na škveru itd.), te rezbarene korske klupe u franjevačkoj crkvi. Iz XV. st. je i najznatnije slikarsko djelo u gradu: tempera na drvu *Alvisea Vivarinija* sa središnjim likom *Sv. Sebastijana*. Iz toga su stoljeća i kodeksi s polikromiranim inicijalima u posjedu župne crkve, franjevac i benediktinki. Kasnija stoljeća (XVII. i XVIII.) unijela su u creske crkve oltarne slike na platnu iz manjih radionica, a u poč. XIX. st. sagrađene su kraj grada kapele Križnog puta s drvenim reljefima postaja, djela dramske izražajnosti pučkog majstora. — Umj. i kulturno-pov. spomenici sabrani su u nekoliko zbirki: u muzeju (prapovijest i ant. arheologija, pleterna skulptura, ikone, drvena plastika XV. st., numizmatika), u lapidariju (rim. natpisi iz S dijela otoka, srednjovj. epigrafika), u župnom uredu (slike XV – XVIII. st.), u franje-